

УДК 93/99

ISSN 0583-4961

ИНСТИТУТ ЗА НАЦИОНАЛНА ИСТОРИЈА

ГЛАСНИК

ГЛАСНИК   год. 60   бр. 1

стр. 1-336   Скопје   2016

СОДРЖИНА – TABLE OF CONTENTS

СТАТИИ - ARTICLES

<i>Драган Зајковски: По повод 1100 години од упокојувањето на Свети Климент Охридски</i>	9
<i>Dragan Zajkovski: Dedicated to the 1100th Anniversary of the Death of Saint Clement of Ohrid</i>	9
<i>Војслав Саракински: Филхелен и сојузот: Александар I, Атина и првите искри на северот</i>	13
<i>Vojislav Sarakinski: The Philhellene and the League: Alexander I, Athens and the first Sparks in the North</i>	13
<i>Јасминка Кузмановска: Неколку забелешки за топонимите Касандреја и Артемисион</i>	27
<i>Jasminka Kuzmanovska: Few Remarks on the Toponyms Kassandreia and Artemision</i>	27
<i>Драган Зајковски: Ранохристијанските црковни функции апостол, пророк и учител: меѓу харизмата и прагматизмот</i>	37
<i>Dragan Zajkovski: Early Christian Church Functions of Apostle, Prophet and Teacher: between Charisma and Pragmatism</i>	37
<i>Стефан Пановски, Дарко Стојанов: Кога митот и историјата се среќаваат: Getica 10.65-66</i>	47
<i>Stefan Panovski, Darko Stojanov: When Myth and History converge: Getica 10.65-66</i>	47
<i>Драган Веселинов, Трајче Нацев: Одбранбени елементи кај Доцноантичките утврдувања во Брегалничкиот басен</i>	71
<i>Dragan Veselinov, Trajce Nacev: Defence Elements on late Antique Fortifications in the Bregalnica Basin</i>	71
<i>Драган Ѓалевски: Трансформацијата на Византискиот воен систем на Балканот (VII – IX век)</i>	81
<i>Dragan Ğalevski: Transformation of the Byzantine military System in the Balkans (VII-IX century)</i>	81

<i>Љубица Станковска: Кон прашањето за втората Климентова црква во Охрид ...</i>	97
<i>Ljubica Stankovska: The issue of the second Church of Clement in Ohrid .....</i>	97
<i>Александар Атанасовски: Врските помеѓу Македонија и Дукља во Средниот век .....</i>	111
<i>Aleksandar Atanasovski: Relations between Macedonia and Duklja in the Middle Ages .....</i>	111
<i>Владимир Јанев: Даночните обврски и задолженија на Евреите во Македонија (1700–1912) .....</i>	123
<i>Vladimir Janev: Tax Obligations of Jews in Macedonia (1700 - 1912) .....</i>	123
<i>Рахман Адеми: Изградба на телеграфски линии во Македонија во времето на Абдулхамид Втори: линијата Дебар – Рекалар (Жировница) .....</i>	137
<i>Rahman Ademi: Construction of Telegraph Lines in Macedonia during the Rule of Abdulhamid II: Line Debar - Rekalar (Zirovnica) .....</i>	137
<i>Силвана Сидоровска-Џуповска: Споровите меѓу Српската и Бугарската пропаганда за црквите и училиштата во Дебарско-Кичевската митрополија ..</i>	149
<i>Silvana Sidorovska-Џupovska: Confrontation between Serbian and Bulgarian Propaganda for Churches and Schools in Diocese of Debar i Kicevo .....</i>	149
<i>Димитар Љоровски Вамваковски: Грчката „Македонска борба“ (1904–1908): Општи карактеристики .....</i>	159
<i>Dimitar Ljorovski – Vamvakovski: The Greek “Macedonian Struggle” (1904–1908): Main Characteristics .....</i>	159
<i>Македонка Митрова: Територијалното проширување на Кралството Србија низ призмата на Александар Белиќ: Србите и Бугарите во Балканскиот Сојуз и во меѓусебната војна .....</i>	175
<i>Makedonka Mitrova: Kingdom of Serbia’s territorial Expansion seen through Aleksandar Belic Prism : the Serbians and the Bulgarians in the Balkan Alliance and at War with each other .....</i>	175
<i>Габриела Топузовска: Осврт на животот и делото на Анастас Коцарев (1889-1931) .....</i>	191
<i>Gabriela Topuzovska: Review of the Life and Work of Anastas Kocarev (1889-1931) .....</i>	191

<i>Верица Јосимовска: Руските имигранти и културните настани во Штип во периодот 1923 – 1927 година</i>	199
<i>Verica Josimovska: Russian Immigrants and cultural Events in Stip between 1923 - 1927</i>	199
<i>Александар Манојловски: Еврејската верска општина во Скопје и прашањето за депортираните Евреи од Македонија</i>	209
<i>Aleksandar Manojlovski: The Jewish religious Community in Skopje and the Question for deported Jews from Macedonia</i>	209
<i>Стојко Стојков: Концепции за решавање на Македонското прашање на страните на весникот Пиринско дело (1945 – 1947)</i>	225
<i>Stojko Stojkov: Conceptions for resolving Macedonian Question on the Pages of Newspaper “Pirin Cause”</i>	225
<i>Борче Илиевски: Улогата на Топличкиот епископ Доситеј во разрешување на Македонското црковно прашање 1951 – 1958 година: Прилог кон биографијата на поглаварот на Македонската Православна црква по повод 110 години од раѓањето</i>	249
<i>Borce Ilievski: The Role of the Toplica Bishop Dositej in resolving the Macedonian Church Issue 1951 – 1958 (appendix to the Biography of the Macedonian Orthodox Church Pontiff regarding 110 Years from his Date of Birth)</i>	249
<i>Јован Јоновски: Сонцето на општинските знамиња во Република Македонија</i> ..	267
<i>Jovan Jonovski: The Sun on municipal Flags in the Republic of Macedonia</i>	267

МАТЕРИЈАЛИ - PAPERS

<i>Александар Симоновски: Пресуда на Окружниот суд во Скопје против Миливој Трбик-Војче и други лица (13 јуни 1947 година)</i>	277
<i>Aleksandar Simonovski: Judgement of the District Court in Skopje against Milivoj Trbic-Vojce and others (13 June 1947)</i>	277
<i>Невен Радичевски: Положбата на приврзаниците на резолуцијата на Информативното биро во СР Македонија според известieto на Управата за државна безбедност од 1964 година</i>	289
<i>Neven Radicevski: The Status of the supporters of Cominform Resolution in SR Macedonia according to the Report from State Security Administration from Year of 1964</i>	289

РЕЦЕНЗИИ – ПРИКАЗИ - REVIEWS - SURVESYS

- Лидија Кумбараџи Богојевиќ*, Османлиски споменици во Скопје,
Второ дополнето издание, Скопје 2014. (*Милка Здравева*) 295
- Lydia Kumbardzhi Bogojevic*, Ottoman Monuments in Skopje,
Second expanded Edition, 2014 Skopje. (*Milka Zdraveva*) 295
- Македонија – Полска: Историја, култура, јазик, литература, медиуми, Скопје:
Институт за национална историја, 2015, 234. (*Невен Радически*) 300
- Macedonia – Poland: History, Culture, Language, Literature, Media
Institute of National History, Skopje, 2015 (*Neven Radiceski*) 300
- Натали Клејер*, Кон потеклото на албанскиот национализам: раѓањето на една
мнозинско муслиманска нација во Европа, Скопје: ФООМ 2015, 718.
(*Петар Тодоров*) 303
- Nathalie Clayer*, On the Origin of Albanian Nationalism: The Birth of a Nation of
Muslim Majority in Europe Skopje, FOSM 2015, 718. (*Petar Todorov*) 303
- Драгица Поповска*, Споменикот, меморијата и идентитетот, Институт за
национална историја, Скопје, 2015; 211. (*Теон Џинго*) 307
- Dragica Popovska*, Monument, Memory and Identity, Institute of National History,
Skopje 2015; 211. (*Theon Jingo*) 307
- Музафер Бислими*, Границата на Албанија и прашањето за манастирот Св.Наум:
1912 – 1925 (документи), Скопје, Институт за национална историја,
2015, 208. (*Јетон Доко*) 308
- Muzafer Bislimi*, Kufiri me shqipërinë dhe çështja e Shën Naumit: 1912 – 1925
(dokumente) Shkup, Instituti për histori nacionale, 2015, 208. (*Jeton
Doko*) 308

СООПШТЕНИЈА - ANNOUNCEMENTS

- Меѓународна научна конференција: „Македонија и Полска во модернизациските
процеси во XIX – XXI век: историја – политика – јазик – култура –
литература“ (Скопје, 26 – 27 мај 2015 година) (*Марјан Иваноски*) 311
- “Macedonia and Poland in modernization Processes in XIX - XXI century : History
- Politics - Language - Culture - Literature”(*Marjan Ivanoski*) 311
- Научна трибина: Одбележување на 1000 години од смртта – убиството на цар
Гаврило Радомир (*Драган Зајковски*) 313
- A scientific Debate Celebration of 1000 Years of Death – Murder of King Gavrilo
Radomir (*Dragan Zajkovski*) 313

БИБЛИОГРАФИЈА - BIBLIOGRAPHY

- Соња Стрезоска Велјановска: Минатото на Македонија низ призмата на странски автори (Библиографски податоци објавени во странство во 2010 година)..... 315*
- Sonja Strezovska Veljanovska: Past of Macedonia through the Prism of foreign Authors (Bibliographic Data published Abroad in 2010) 315*

СТАТИИУДК 355.018(497.731),,1912/1914”
314.15(497.7:=161),,1923/1927”РУСКИТЕ ИМИГРАНТИ И КУЛТУРНИТЕ НАСТАНИ ВО ШТИП
ВО ПЕРИОДОТ 1923 – 1927 ГОДИНА*Верица Јосимовска*Научен соработник во Институтот за историја и археологија на
Факултетот за образовни науки при Универзитетот „Гоце Делчев“ – Штип

Abstract

This paper researches a very interesting period of the Stip history, the time period from 1923 to 1927 when in the ruined Stip many significant cultural events happened. Namely, after seven years of war, which were led on this territories, and great epidemics of zygotic diseases that these wars brought, with many victims, the population was totally poor, decimated and living as a rough sleepers because their homes were ruined and they cannot allow themselves to live in such conditions. The Stip of that kind opened its doors to Russian immigrants who accepted it as their new homeland. They managed in such conditions to create an atmosphere where it will be spoken about theatre, opera, song bends, concerts, and clubs for body education (Sokoli)..... That period became an unforgettable part of the then Stip's life which marked it forever.

Key words: Stip, Russian immigration, culture, theater, opera.

Непосредно по завршувањето на Првата светска војна која направила вистински пустош, Штип загубил околу една четвртина од своите жители (што од војната, што од болестите), а оние што останале голем дел биле без покрив над главата, особено по бомбардирањето на Штип на ден Крстовден (27 септември 1918 година). Тогаш 2/3 од куќите биле разурнати до темел, а преостанатите биле оштетени до тој степен, што било ризично да се живее во нив.¹ Стопанството било замрено, училиштата затворени, немало болници, амбуланти и аптеки, стручни кадри исто така, а за културно-забавен живот не станувало ниту збор.

Со конституирањето и доаѓањето на новата административна управа на Кралството СХС постепено започнува и организирањето на општествениот живот во градот. Отпочнуваат со работа три основни училишта, а почнала со работа и нижата гимназија, која подоцна прераснала во полна.

---

¹ *Астибо – Штип од I до XX век*, Скопје, 1964, 60.

Во градот и поширокиот регион не постоела ниту една здравствена установа, освен воената болница која била сместена во зградата на училиштето „Св. Архангел“ („Св. Рангел“). Воениот лекар од болницата подолго време бил единствен лекар во градот и целиот Брегалнички Регион. Што се однесува до културно-забавниот живот во градот, по Првата светска војна било возобновено соколското друштво „Душан Силни“ формирано 1913 година.

За состојбите во Штип, пред да се случат крупните промени во културата што ќе ги донесе руската емиграција, останале сведоштва на страниците на печатот од тоа време. Едно такво сведоштво наоѓаме во весникот „Време“, во дописката од Штип под наслов „Молиер во Штип“, потпишано од Душан Будимировиќ, каде се вели: „Далеку од секое културно влијание и од железницата, таа важна врска со светот, и в' сред планини и лична несигурност, си живее некако Штип...“²

И покрај независната материјална и политички нестабилна ситуација во која се нашла новоформираната држава на Кралството СХС по завршувањето на Првата светска војна, таа се одлучила да ги прифати руските бегалци. Меѓу нив имало припадници на аристократијата, офицери, државни службеници, обични луѓе, дури 40% од нив биле научници, лекари, инженери, професори, агрономи, уметници, адвокати и правници, кои пополниле голема празнина од стручен кадар многу потребен за развојот на државата.

Согласно со законските одредби кои биле донесени во државата овој кадар брзо бил распоредуван и често разместуван за потребите во одредени области.

Во почетокот целата грижа околу сместувањето на Русите ја водел Руско-југословенскиот одбор.³ Неговите активности биле насочени кон создавање на станици за прифаќање, обезбедување на финансии и сместување на бегалците низ внатрешноста на земјата.

Условите за живот на руските имигранти во новата средина барале извесен период на прилагодување. Бегалскиот живот за нив бил непознат и исполнет со емотивни стресови. Тој носел лични проблеми на секој поединец и како заедница при вклопувањето во новата средина, но и материјални и организациони проблеми.⁴

Покрај помошта што ја добивале од страна на Кралството СХС, руските имигранти и самите се организирале, со цел да добијат одредена помош.

Меѓу организациите кои имале хуманитарен карактер биле Руските колонии,⁵ обично се формирале онаму каде постоела руска заедница поголема од

² *Време*, 1. V 1923.

³ Архив Србије, фонд: Руско-српски клуб 1919–1933, Записници од V-та и VI-та седница од 20 и 22 VI 1922.

⁴ Преку главната дирекција на руските бегалци во Белград обезбедувале дозволи за работа, ги нострифицирале своите дипломи, а многумина од нив кои пристигнале без каков било документ за да ги докажат своите квалификации, исто така полагале и испити пред стучни комисии.

⁵ Пред државните органи руските колонии ги претставувале претседателите на управата кои биле избирани од страна на членовите на колонијата. Колониите се грижеле за материјално обезбедување и за врска преку која Државната комисија

25 члена. Колониите воделе прецизна евиденција за своите членови и во случај на потреба давале потребни информации на властите во Кралството СХС.⁶

По пристигнувањето во новата средина и почетното прилагодување, руските имигранти полека започнале да го применуваат и пренесуваат своето знаење во сите сфери од општествениот живот. Особен белег тие дале на полето на науката и културата. Набрзо по нивното доаѓање, се почувствувало заживување на културниот живот.

Штип широко им ги отворил вратите на руските бегалци од граѓанската војна во Русија, и за многу кратко време, со нивна помош, градот доживеал вистинска преродба.

Колонијата во Штип започнала да се формира во текот на 1919 година, кога по наредба на институциите на Кралството СХС во Штип доаѓаат на работа првите руски лекари. А веќе наредната 1920 година, на служба во штипската гимназија биле испратени и професори.

Штипската руска колонија била најбројна во периодот 1920 – 1930 година, броела околу 150 лица⁷, но нејзиниот број никогаш не бил константен. Едни доаѓале, други заминувале. Голем број од членовите на руската заедница во Штип, поради работниот распоред што го добивале од државата, заминувале од Штип, а на нивно место доаѓале други лица. Така бројот на руските бегалци постојано се менувал.

Стручните потенцијали на бегалците му помогнале на Кралството СХС многу полесно да ги реши проблемите со недостаток од кадри во сите сфери на општественото живеење. Голем дел од професорите во новоотворената гимназија во Штип биле Руси. Меѓу нив: Сергеј Михајлов, Иван Феофилактон, Александар Лукијанов, гроф Владимир Виљковски, Михаил Глушенко⁸, Васил Анто-

---

испраќала парични средства за поединци, а истовремено во рамките на колонијата се организирила и заемна помош. Средствата се собирале со членарина, забави, приредби. До триесетите години, овие колонии речиси замираат како резултат на вклучувањето на бегалците во заедницата или во некои случаи како резултат на незадоволството од раководните луѓе. Познати руски колонии во тоа време имало во Скопје, Битола, Штип, Гевгелија, Велес, Прилеп, Охрид, Струга, Тетово, Куманово, Струмица, Радовиш, Берово, Ханриево (денес Ѓорче Петров) и селото Трубарово, Скопско.

⁶ Архив Херцег Нови, Општина Херцеговска, Уредба о колонијама руских избеглица у Краљевини Југославији, 287; *Алманах Краљевине СХС*, св. 1 (1921–1922) део I, Загреб, 236; *Алманах Руска емиграција 1920–1931*; според мемоарските исказувања на Русите во Штип, список за евиденција на руски бегалци во Штип водел Борис Степанович и списокот го нарекувале Бумашка (хартивче).

⁷ Бројката е ориентациона, ја определив од истражувањата на документи, матични книги, извештаи, мемоарски записи и сл. За постоењето на оваа колонија и активност речиси и да нема пишан документ освен во напис за активност на колонијата во „Помен Н. Николајевиќ у Штипу“, *Политика* од 21. I 1929 година, „„ како и еден документ писмо од основниот комитет на Руската колонија во Скопје од 20 јануари 1942 година „Руската колонија во Скопје (1920–1943)“, *Зборник на документи*, ДАРМ, Скопје, 2015, 260).

⁸ Професорот по уметност во штипската гимназија, Михаил Глушенко, со одобрение на Министерството за просвета и Злетовско-струмичката епархија отворил сопствено уметничко-архитектонско атеље. (Верица Јосимовска, „Украинските

Сцена од операта „Печурки“

Културно поместување во штипското секојдневие било доаѓањето на Сергеј Михајлов¹⁰ во Штип. Причина тој да дојде во Штип била детската

имигранти во Штип меѓу двете свтески војни“, *Украинско-македонски научен зборник*, бр. 5, НАНУ, МАНУ, Киев, 2011, 64–72)

⁹ Тодор Маневиќ, *Културата и културните активности во Штип меѓу двете светски војни*, необјавени сеќавања.

¹⁰ Сергеј Михајлов е роден 1885 година во Харков – Руска Империја. Како руски емигрант во Македонија пристигнува во 1921 година со престој најпрвин во Кавадарци, а потоа како наставник во Гевгелија. Компонирањето на операта за деца „*Ружица*“ и нејзиното претставување на штипската публика ќе биде одлучен момент за неговото доаѓање во Штип во 1924 година. Во Штип развил богата музичка дејност. Освен како наставник по музика, одржувал разни музички курсеви за учителите во штипската околина, обучувал инструменталисти, вежбал оркестри и компонирал. Со учениците од штипската гимназија извел две опери „*Пеќурки*“ и „*Божикно дрво*“, со нив гостувал и во Струмица, Гевгелија, Кочани, Свети Николе и други градови. Исто така, ги режирал и оперите „*Севилскиот бербер*“ од Росини, „*Фауст*“ од Ш. Гуно, како и оперетите „*Гејша*“ од Џонс Сиднеј и „*Мамзел Нитуш*“ од Ерве. Во периодот од 1929 до 1936 година работел како управник на повластениот штипски театар. До 1946 година работи како музичар, подготвува опери за деца. Од 1946 година е директор на Нижата музичка школа во Штип. Во 1949 година оди во Прилеп, работи како професор по музика. Во 1951 година повторно се враќа во Штип како директор на музичката школа. Како музичар има издадено голем број музички лични композиции. Во 1959 година се пензионира. Како пензионер активно соработува со Музичката школа како корепетитор во класата соло пеење. Неговата соработка со школото трае до 1972 година, кога поради болест се повлекува. До крајот на својот живот (20. 9. 1975 год.) живеел сам, скромно и ненаметливо, верен на операта, музиката и учениците што ги учел. Сергеј е еден од иницијаторите за отварањето на Нижото подоцна и Средното музичко училиште во Штип., кое од 2005 год. го носи неговото име. Уште во 1959 год. напишал тестамент, во кој целокупниот свој движен и недвижен имот (клавирот, сиот негов музички материјал и финансиски средства) ги оставил на нижото и средното музичко училиште. Средствата главно ги насочил за награди на талентирани ученици, помош на сиромашни и набавка на инструменти. За својот труд е добитник на многу признанија, пофалници, благодарници, меѓу кои и наградата „*Климент Охридски*“ за

оперета „Ружица“. Имено, откако таа била изведена во Гевгелија и доживеала голем успех, директорот на гевгелиската гимназија Драган Илиќ, кој пред тоа бил професор во штипската гимназија, предложил истата да биде изведена и во Штип.

Така, на крајот од 1923 година, со учениците од Гевгелија, кулисите и целиот инвентар, тргнал со воз од Гевгелија до Велес, а оттаму до Штип. По успешно изведената претстава и задоволен од неговата работа, директорот Лазар Трипковиќ му предложил на Сергеј Михајлов да дојде за професор во Штип.

Преместувањето на Сергеј Михајлов станало речиси телеграфски. Со телеграма од Министерството за просвета од 6 февруари 1924 година е преместен и назначен за професор во штипската гимназија.

За кусо време по доаѓањето на Сергеј Михајлов во Штип се развила широка дејност и соработка со професорот по литература во гимназијата, драматургот д-р Душан Будимировиќ, како и мешовитиот аматерски хор „Единство“. Оваа успешна соработка дала подлога културата во Штип да ги одбројува годините на своето „Златно доба“.

Членовите на пеачкото друштво „Единство“ со диригентот Драго Комарчиќ во средината (фотографијата е сопственост на семејство Миланови)

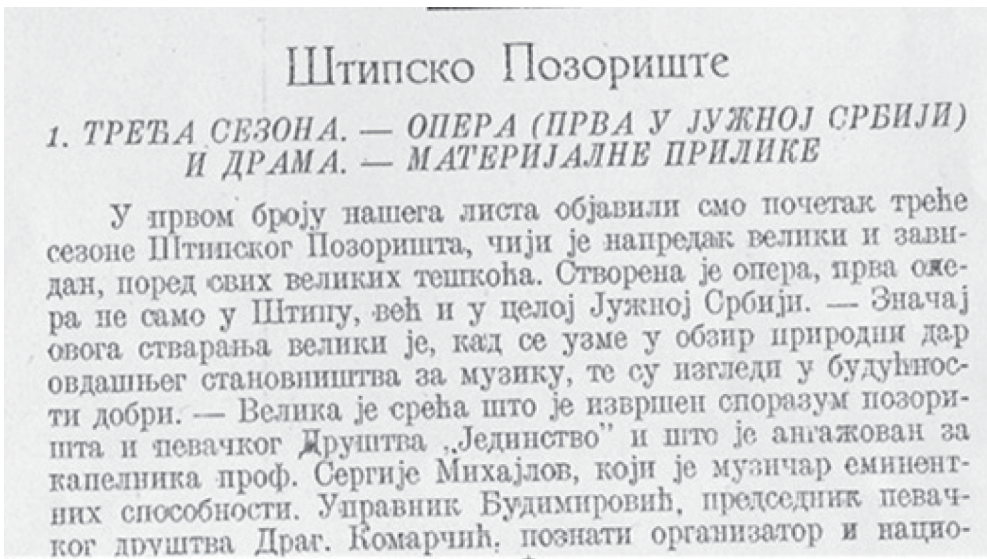
особени резултати во наставно-образовната работа во Македонија, како и наградата на град Штип „8 Ноември“. Симо Младеновски, „Музичката и педагошката дејност на Сергеј Николајевич Михајлов во Македонија“, *Украинско-македонски научен зборник*, бр. 5, НАНУ, Национална библиотека на Украина, МАНУ, Киев, 2011, 277–302.

Музичкото училиште повторно било обновено од Министерството за просвета.¹¹ За потребите на наставата, приватниот бифеција Тихомир Ристивојевиќ го отстапил својот личен клавир. Часовите по клавир ги држела наставничката М. Е. Глинастаја, виолина предавале Александар Лукијанов и Лојзе Соколовски, а наставник по пеење бил М. А. Глушенко. Во овој состав се одржувале сите концерти што ги организирало музичкото училиште.

Сергеј Михајлов, покрај тоа што се занимавал со образовна и воспитна дејност, подготвувал и духовни академии на кои настапувале хоровите од основните училишта и гимназискиот хор, гимназискиот оркестар и тамбурашкиот оркестар „Напредок“, а ја основал и градската плех музика, која ги придружувала сите соколски приредби и слетови.¹²

Забележителни се и концертите на пијанистката М.Е. Глинастаја и пејачот М.А. Глушенко.

Посебен акцент врз културниот живот во Штип дал богатиот репертоар на Штипскиот театар. Големиот број престапи во двете сезони 1923/24 и 1924/25 година најдобро зборуваат за ентузијазмот на штипските актери под раководството на Душан Будимировиќ. Од формирањето во 1923 година, до август 1925 година, биле изведени 299 престапи.¹³

Comedia br.3, 21. IX 1925, str. 15

Иако активноста на театарот постојано била следена со тешкотии, главно од финансиски карактер, сепак во 1924 година Штипскиот театар својата

¹¹ Архив Југославије, фонд. Министерарство Просвете, Акт-У бр. 472 од 5. III 1924 год.

¹² Д. Ортаков, „Музичкиот живот во Штип и Штипско до 1941 год.“, *Музика*, 5/2001, бр. 3.

¹³ К. Цацков, *Просветата и културата во Штип и штипско меѓу двете светски војни*, Скопје, 1995, 112.

активност ќе ја прошири и надвор од градот, гостувајќи и во други градови, како Кочани, Радовиш, Пехчево, Св. Николе, Струмица, Битола и др.¹⁴

Во текот на овој период биле реализирани повеќе претстави, меѓу кои: „Гроф Мишка“ од А. де Флер, „Лилјак“ од Хафнер, „Кир Јања“ од Ј. С. Поповиќ, „Македонка“ од Д. Будимировиќ, „Маруша“ од Васил Хаџикимов, „Коштана“ од Б. Станковиќ, „Сомнително лице“ од Б. Нушиќ, „Млетачкиот трговец“ од Шекспир, „Ревизор“ од Гогољ, „Жорж Данден“ од Молиер и др.

Од посебно значење била третата сезона на Штипскиот театар. Почетокот на сезоната бил одбележан со првата опера во Штип, операта „Палјачи“, на 29. VIII 1925 година со пејачкото друштво „Единство“. Во улогата на Канио бил Андреј Шчербаков како тенор, улогата на Неда како негова сопруга ја имала штипјанката Благородна Буревиќ (Бурева), во улогата на Тонио бил Ристо Ѓурѓичковиќ (Ѓурѓичков), во улогата на Пјетро бил Глигорије Ќуриќ, во улогата на младиот селанец Славко Недковиќ (Недков) и како бас Јаков Петренко¹⁵. Диригент бил Сергеј Михајлов, режисер Душан Будимировиќ, а костимите и маскирањето биле по нацрт на М.А. Глушенко.

Ансамблот на операта „Палјачи“ во Штип
(фотографијата е сопственост на семејство Миланови)

¹⁴ Ристо Стефановски, „Театарот во Битола и Штип меѓу двете светски војни“, *Театарски гласник*, 1977, бр. 26, 54–57.

¹⁵ Постои анегдота во Штип дека Петренко имал толку силен глас, што во една пригода, кога запеал, во куќата на домаќините од јачината на гласот се изгаснала газјената ламба.

Операта „Палјачи“ била изведена во просториите на новоизградениот Офицерски дом, затоа што зградата на театарот, која во тоа време се градела на местото на стариот театар, сè уште не била завршена. Изведбата на операта бил културен настан за паметење за Штип и штипјани. Таквиот подем на културата секако се должи на присуството на руската имиграција која овде се нашла во вистинскиот момент.

За истакнување е дека изведбата на операта во Штип е всушност изведба на првата опера во Македонија.

Потоа изведбите на опери во Штип почнале да се нижат една по друга. На репертоарот биле и следните опери и оперети: „Фауст“ од Шарл Гуно, „Севилскиот бербер“ од Росини, „Травијата“ од Ѓузепе Верди, „Кармен“ од Жорж Бизе, „Вилин вео“ од Петар Коњевиќ, „Барон Тренк“ од Албини, „Слепиот лилјак“ од Јохан Штраус, „Гејша“ од Сиднеј Џонс и „Мамзел Нитуш“ од Ерве.

„Ружица“, опера г. Сергија Михајлова у Штипу: III. чин, горски духови (балет). Ружица: Мирослава Буквиќ, уч. VI. разр. и краљевиќ: Страхинја Муфтијевиќ, уч. VII. разр. гимназије.

„Ružica“, opera g. Sergija Mihajlova u Stipu: III. čin, gorski duhovi (balet). Ružica: Miroslava Bukvić, uč. VI. reda i kraljević: Strahinja Muftijević, uč. VII. razr. gimnazije.

Comedia br.31, 5.VI 1926

Во списанието „Комедија“, за операта под наслов „Ружица“, (опера во четири чина), од композиторот Сергеј Михајлов, а во режија на Душан Будимировиќ, пишува: „Операта во Штип ‘Палјачите’ беше изведена уште лани во август. Од дилетанти, се разбира. Беа изведени и други опери и оперети. Сега пак, на 6. III 1926 год., се изведе премиерата на ‘Ружица’, убавата приказна за заспаната принцеза и принцот ослободител, толку складно компонирана од г. Михајлов. Би требало ‘Ружица’ да ја изведуваат и други наши оперски сцени...

...Балетот во три чина (во кореографија на Будимировиќ) беше исполнет одлично и крајот дочекан со бурни аплаузи. Имињата на изведувачите гимназијалци се: Мира Буквиќ, Теохар Караќиќ, Димитрије Теокаревиќ, Страхиња Муфтијевиќ, Олга Крапчевиќ, Ленка Коцевиќ, Николина Штеријевиќ (освен Мира Буквиќ, сите други се штипјани).

...Бившиот управник г. Д. Будимировиќ основал и музичко училиште при штипскиот театар, но тоа мораше да биде затворено, откако наставникот по музика (Лојзе Соколовски), со другите личности, беа преместени од Штип. Сега е таму г. С. Михајлов, човек со висока музичка култура и енергија, кој успеа од ништо да направи опера во Штип. Со него како раководител може пак да се отвори Музичкото училиште, но и за тоа зборот ќе го има Министерот за просвета.“¹⁶

По операта „Палјачи“ била изведена операта „Севилскиот берберин“ од Росини, потоа „Кавалерија Рустикана“, „Фауст“ од Гуно, оперетите „Гејша“ од Џонс Сиднеј, „Мамзел Нитуш“ од Ерве и други.

Белградска „Комедија“ објавува дека во Штип е изведена операта „Фауст“, а во насловната улога бил Андреј Шчербаков.¹⁷

Со заминувањето на А. Шчербаков, кој бил преместен на работа во Аграрното поверенство во Скопје, Штип го загубил својот тенор.

Весникот „Брегалница“, пак, кој излегувал во Штип, објавува напис под наслов „Руски концерт–Бал“, во кој се соопштува: „Штипскиот отсек на Сојузот на руските офицери на 5. III 1927 год., во сабота, ќе организира Голем концерт- Бал. Гости се балетскиот пар Андриевски и Шпоро од Скопје со Украински танц. Во концертниот дел учествуваат Душан Цветковиќ и Иво Суиќ во „Хирургија“ од Чехов. Романси и арии ќе пее Андреј Шчербаков со клавирска придружба на Сергеј Михајлов. Валцер бр. 2 од Шопен ќе исполни на виолина Брајловски.“¹⁸

Весникот „Брегалница“ објавил и текст за заминувањето на А. Шчербаков. Во него, меѓу другото, се вели:

„Во чест на својот другар г. Андреј Шчербаков, кој е преместен на работа во Скопје, ансамблот на Штипскиот театар ќе приреди весела проштална вечер во „Гранд Хотел“. Г. Андреј Шчербаков, кој земаше учество во сите хумани акции на здруженијата, заслужува граѓанството да му ја искаже заслужената благодарност.“¹⁹

Освен Сергеј Михајлов, на кого му припаѓаат најголемите заслуги за театарската и музичката култура во Штип, потоа Андреј Шчербаков и Јаков Петренко, овде треба да се споменат и имињата на Василиј Царевски, кој бил основач и диригент на црковниот хор, и Константин Павлевски (воен службеник), кој бил диригент на вториот црковен хор „Брегалница“.

---

¹⁶ *Комедија*, 5. IV 1926.

¹⁷ *Истото*.

¹⁸ *Брегалница*, год. I, бр. 3, 3. III 1927.

¹⁹ *Истото*.

По убиството на генералот Михајло Ковачевиќ, на 5. X 1927 год., пред неговиот дом во Штип,²⁰ замреле сите културни активности. Градот бил блокиран со војска и полиција и отсечен од светот. Полицијата и војската ги контролирала сите патишта што влегувале и излегувале од Штип. Луѓето кои случајно се нашле во тоа време во Штип, било на гости или од други причини, биле носени во полициска станица и малтретирани.

За овој настан весникот „Време“ информира дека градот е опколен со војска и жандармерија. Сите дуќани биле затворени и никој не смеел да ги отвори. Работеле само гостилниците и пекарите. Во градот бил воведен полициски час. Движењето било можно единствено со пропусница, а ноќе можело да се движи само во присуство на жандар.²¹

Властите од учебната 1928 година ја затвориле штипската полна гимназија. Управникот на театарот Душан Цветковиќ до Театарскиот одбор доставил писмо во кое ги известил дека работата на театарот била речиси неизводлива, а поради полицискиот час артистите биле спречувани да доаѓаат на проби. Во такви услови директорот А. Цветковиќ си поднел оставка.

Оваа состојба траела сè до 1930 година, кога во Штип повторно започнале театарските активности, но не со таков обем и таков интинзитет.²² Изведени биле неколку престапи и биле обновени оперите „Гејша“ и „Мамзел Нитуш“.²³

Сергеј Михајлов, во својата автобиографија, за настаните по убиството на генералот Ковачевиќ пишува:

„Во градот настана мртвило, кое траеше долго, до 1929 год. Откако се затворија вишите класови на гимназијата, Штип остана без ни една повисока просветна, но и културна установа.“²⁴

Поради финансиските тешкотии кои го следеле Штипскиот театар, неуспешните обиди на управата да најде нови артисти, особено женски артистки и вокали, ја принудило управата на театарот на 28. XI 1936 година да донесе решение за престанок со работа.²⁵

²⁰ Михајло Ковачевиќ е роден 1878 год. во с. Рибница, Ваљево, Србија. Основно образование завршил во Крагуевац, а потоа заминал на Нижата воена академија. Во 1902 год. бил унапреден во чин поручник. Во 1922 год. станал командант на Пешадиската бригада на Вардарската дивизиска област во Штип. На 1. XI 1925 год. го добил чинот бригаден генерал и се до неговата смрт (убиството на 5. X 1927 год.) останал на служба во Штип. Бил убиен пред неговиот дом од членови на ВМРО (Илија Лилинков, Благој Кралев и Ипократ Развигоров).

²¹ *Време*, 7. X 1927.

²² *Штипјани*, (гл.ред. Мики Биков), Штип 2002, 930–932.

²³ Симо Младеновски, *Музичката и педагошката дејност.....* 277–302.

²⁴ Државен архив на Р. Македонија (ДАРМ), Подрачно одделение Штип, фонд: С. Н. Михајлов, Мемоари, ракопис.

²⁵ К. Цацков, *Просветата и културата.....*, 128.